

A R T Y K U Ł Y I R O Z P R A W Y

HENRYK DOMAŃSKI, DARIUSZ PRZYBYSZ, KATARZYNA M. WYRZYKOWSKA,
KINGA ZAWADZKA

Instytut Filozofii i Socjologii PAN

PRAKTYKI WYCHOWAWCZE
A TRANSMISJA WZORÓW KULTUROWYCH

Wiadomo, że różne wyznaczniki kapitału kulturowego oddziałują na usytuowanie jednostek w hierarchii społecznej. Dotyczy to wpływu na osiągnięcia edukacyjne (Di Maggio 1982; Streib 2011), pozycję zawodową (Rivera 2012), poziom dochodów (Di Maggio 1982) i stosunki towarzyskie (Lizardo 2006), żeby wymienić najistotniejsze aspekty. Posiadanie wyższego kapitału kulturowego ułatwia zdawanie egzaminów, wybór kierunku kształcenia, dostarcza informacji, jak aplikować na studia, zwiększa szanse uzyskania stypendiów i nagród. Osoby z wyższym kapitałem kulturowym mają większe prawdopodobieństwo wejścia na opłacalne tory kariery zawodowej, rozwiązywania problemów w pracy, oraz radzenia sobie z takimi przyziemnymi sprawami, jak zaciągnięcie kredytu hipotecznego lub korzystnej pożyczki (Lareau 2015). Elementy kapitału kulturowego brane są pod uwagę przez pracodawców jako kryteria awansu: posiadanie „miękkich kwalifikacji” (*soft skills*), styl komunikowania się z klientami, rzutkość w podejmowaniu decyzji i poświęcenie dla firmy dorównują formalnemu wykształceniu i innym „zasługom” jednostek. W rezultacie wyższy kapitał kulturowy związany z pochodzeniem

społecznym zwiększa szanse osiągnięcia wysokich stanowisk, a niższy je zmniejsza.

Kapitałem kulturowym są sygnały i kody narzucane ludziom przez rodzinę, znajomych, szkołę, miejsce pracy, przekazy medialne i instytucje związane z dostarczaniem informacji, a zwłaszcza agendy rządowe. Internalizacja zniuansowanych kodów ubioru, języka i preferencji w zakresie form wypoczynku i sztuki oznacza dostosowanie się do obowiązującej kultury (Boltanski, Chiapello 2005; Goldthorpe 2012; Friedman, Laurison 2019). Odwołując się do definicji Bourdieu (2005) można założyć, że zjawisko to obejmuje kapitał „zinstytucjonalizowany”, występujący w postaci wykształcenia (dyplomów i świadectw), kapitał „zobiektywizowany” (urządzenie domu, marka samochodu, rodzaj ubrania) oraz kapitał „ucieleśniony”, czyli postawy i systemy wartości. Ostatni z wymienionych polega na przestrzeganiu określonych norm, decyduje o wyborach życiowych, posługiwaniu się określonym językiem, sposobie jedzenia, wyglądzie oraz interpretacji podziałów społecznych, na przykład przez postrzeganie niektórych kategorii jako „wyższych” lub „niższych”. Atrybuty te wynoszone są bardziej z domu rodzinnego niż szkoły.

W przedstawionych tu analizach skoncentrujemy się na kapitale ucieleśnionym w wybranych praktykach wychowywania i zajmowania się dziećmi: chodzenia do teatru i na koncerty muzyki poważnej, czytania dzieciom książek lub utrzymywania kontaktów z nauczycielami. Właśnie te formy aktywności oddziałują na szanse edukacyjne i lokowanie się w hierarchii społecznej (Price, Swanson 1990; Ho i in. 2017; Glevarec i in. 2020). O ile posługiwanie się przez rodziców tymi strategiami analizowane jest głównie od strony ich konsekwencji — są zmiennymi „wyjaśniającymi” — o tyle celem naszej analizy jest pokazanie, od czego ich stosowanie zależy. Z badań jakościowych wynika, że częściej posługują się nimi specjaliści, osoby z wyższym wykształceniem i pochodzące z kategorii o wyższym statusie a rzadziej — osoby o niższym kapitale edukacyjnym, robotnicy i rolnicy. Wypowiedzi respondentów wskazują, że rodzice z klas o niższym statusie społecznym unikają kontaktów z nauczycielami, słabiej orientują się w tym, jak funkcjonuje szkoła, nie potrafią pomagać dzieciom i skutecznie „manewrować” w gąszczu regulacji w przeciwieństwie do reprezentantów wyższej klasy średniej (Reay i in. 2009; Lareau 2015; Nagel, Lemel 2019).

Zachowania te będziemy rozpatrywać pod kątem ich wpływu na kształtowanie się podziałów klasowych. Pierwsza kwestia jest nawiązaniem do hipotezy o homologii, czyli odpowiedniości między zróżnicowaniem stylów życia i stratyfikacją klasową. Wbrew założeniom Pierre’a Bourdieu (2005) zjawisko to występuje tylko w niektórych obszarach kultury, cze-

go ilustracją są gusty muzyczne: na przykład w Polsce stosunkowo silny związek między pozycją klasową a preferowaniem disco polo lub muzyki poważnej kontrastuje z brakiem tej zależności w odniesieniu do rapu (Domański i in. 2021). Tego samego oczekujemy od wzorów wychowywania dzieci. Jednak opierając się na pogłębionych wywiadach byłoby trudno stwierdzić, które ze strategii wychowawczych są silniej związane z pozycją klasową rodziców, a które z poziomem ich wykształcenia czy z pochodzeniem społecznym. Chodzenie z dziećmi na koncerty muzyki poważnej może silniej zależeć od kapitału edukacyjnego badanych niż od ich pochodzenia społecznego, podczas gdy odwrotnie może się to kształtować w odniesieniu do czytania dzieciom książek. Porównując te zależności chcemy ustalić, jak silnie różne praktyki wychowawcze reprodukują strukturę klasową.

Po drugie, z oddziaływaniem pozycji klasowej związany jest wpływ kapitału kulturowego. O ile to pierwsze opiera się na stosunku do własności i pozycji rynkowej, to kapitałem kulturowym są określone preferencje i formy aktywności, a najogólniej — styl życia. Spróbujemy rozstrzygnąć, który z tych czynników bardziej różnicuje praktyki wychowywania dzieci. Kierując się dotychczasowymi ustaleniami (Aschaffenburg, Maas 1997; Jæger 2009; Kraaykamp, van Eijck 2010, Szafraniec 2021), można założyć, że silniejszy jest wpływ kapitału kulturowego. Kapitał kulturowy rodziców ucieleśniony w praktykach wychowawczych powinien być silniej związany z praktykowaniem przez nich kultury niż z ich pozycją rynkową i to samo dotyczy kapitału kulturowego zinstytucjonalizowanego w postaci wykształcenia. Porównanie siły oddziaływania różnych składników kapitału kulturowego i pozycji klasowej dostarczy bardziej pogłębionego spojrzenia na mechanizmy tych zależności.

Trzecia kwestia dotyczy porównania wpływu matek i ojców na zajmowanie się dziećmi. Funkcjonują one na ogół w otoczeniu obojga rodziców, których praktyki wychowawcze nie muszą się ze sobą pokrywać. Jest to częściowo związane z dyskutowanym, a nierozstrzygniętym jak dotąd problemem, czy matki silniej oddziałują na córki, a ojcowie na synów, czy też siła tych zależności kształtuje się mniej więcej tak samo (Korupp i in. 2002). Za ujednoczeniem tych wzorów przemawiałaby hipoteza o malejącym wpływie płci na praktyki kulturowe — argumentuje się, że może to być efektem zanikania tradycyjnej roli kobiet w funkcjonowaniu rodziny (van Eijck, Bargeman 2004). Nie potwierdziły tego wyniki analiz, chociaż ustalenia są dalekie od jednoznaczności. Wskazują one na przykład, że kobiety czytają więcej książek zaliczanych do literatury pięknej, ale gustują również w romansach i chętniej oglądają opery mydlane, a z kolei

mężczyźni poświęcają więcej czasu na majsterkowanie, częściej chodzą do kawiarni i klubów dyskotekowych i śledzą wydarzenia sportowe (np. Bihagen, Katz-Gerro 2000; Kane 2004; Lizardo 2006; Bennett i in. 2009, s. 232). Występowanie różnic płci w stylu życia potwierdzają również wyniki analiz dla Polski, chociaż różnice są stosunkowo nieduże i dotyczą tylko niektórych form aktywności (Domański i in. 2021). Kwestią do rozstrzygnięcia jest przekładanie się tego zróżnicowania na praktyki wychowawcze w stosunku do dzieci.

HIPOTEZY

Wychowywanie dzieci może być traktowane jako jeden ze sposobów uczenia i praktykowania „kultury”. Jest to rodzaj międzypokoleniowej inwestycji, która realizuje się w dłuższym przedziale czasowym. Z cytowanych wyżej badań wynika, że nie istnieje jeden wzór zajmowania się dziećmi — zależy on między innymi od pozycji społecznej rodziców i innych cech rzutujących na ich zachowania i orientacje życiowe. Obserwacje te stanowią przesłankę naszych analiz. Chcemy ustalić siłę zależności między wychowywaniem dzieci a pozycją klasową rodziców, ich kapitałem kulturowym, pochodzeniem społecznym i płcią, kontrolując oddziaływanie kilku innych wyznaczników pozycji społecznej.

Będzie to zarazem przyczynek do dyskusji dotyczącej odtwarzania się hierarchii klasowej. Transfery międzypokoleniowe dokonują się zarówno drogą „dziedziczenia” pozycji i standardu materialnego, jak i przez przekazywanie określonych wartości i stosowanie różnych strategii wychowawczych, które są formą swoistych ingerencji w spędzanie czasu wolnego — bardziej lub mniej akceptowanych przez dzieci. Nasuwa się pytanie, które z nich silniej reprodukuje stratyfikację klasową. Lub ujmując inaczej: zależności, między którymi zmiennymi są tu silniejsze.

Pierwsza hipoteza dotyczy kapitału kulturowego rodziców. Graniczy z pewnością, że praktyki wychowawcze związane z udostępnianiem dzieciom „wysokiej” kultury opierają się na uczestniczeniu w „wysokiej” kulturze przez samych rodziców. Międzypokoleniowa konwersja kapitału kulturowego zaczyna się od wczesnego dzieciństwa, od czytania dzieciom książek, chodzenia do filharmonii, oglądania kształcących programów w telewizji i spędzania razem wolnego czasu. Staje się jednym z wymiarów edukacji, szczególnie istotnej dla rozwoju poznawczego i gotowości szkolnej dziecka. Stąd wychowywanie dzieci w duchu „wysokiej” kultury związane jest z preferowaniem tych form aktywności przez samych rodziców. Występowanie tych zjawisk stwierdzono w innych krajach i nie sądzimy żeby

w Polsce było inaczej (Ganzeboom, Nagel 2007; Reay i in. 2009; Willekens, Lievens 2014). Zgodnie z tymi oczekiwaniami posiadanie wyższego kapitału kulturowego powinno sprzyjać większemu zaangażowaniu w kształtowanie kariery edukacyjnej synów i córek, czytanie im książek, chodzenie z nimi do teatru i na koncerty muzyki poważnej w porównaniu z oddziaływaniem kapitału kulturowego związanego z niższą pozycją klasową.

Według podobnej gradacji powinny kształtować się zależności z pochodzeniem społecznym. Rodzice wywodzący się z wyższej klasy średniej mają więcej „szans” przejmowania praktyk wychowawczych stosowanych przez własnych rodziców — takich jak zwyczaj chodzenia do muzeów, uprawiania sportu w celach rekreacyjnych, czytania literatury pięknej, określone preferencje kulinarne i wzory jedzenia oraz inne formy aktywności, włączając w to jeżdżenie za granicę i poznawanie świata (Aschaffenburg, Maas 1997; Jæger 2009; Kraaykamp, van Eijck 2010). Związek pochodzenia społecznego z praktykami wychowawczymi polega na transmisji kapitałów, począwszy od większej skuteczności rodziców z wyższej klasy średniej pod względem wdrażania dzieci do zachowań, które zwiększają możliwości sukcesu edukacyjno-zawodowego. Chodzi o podkreślanie znaczenia starannego ubioru, przestrzegania manier, upodobań muzycznych oraz innych oznak dobrego smaku i elitarności. Zweryfikujemy hipotezę o „dziedziczeniu” tych wzorów — mówi ona, że większe zaangażowanie rodziców w przekazywanie dzieciom określonych kanonów kultury zwiększa prawdopodobieństwo, że dzieci (respondenci) będą robiły to samo w odniesieniu do własnych synów i córek. Pochodzenie czy to z inteligencji czy rodzin robotniczych jest punktem wyjścia transferu socjalizacji dokonującego się w dłuższej perspektywie czasowej.

Trzecia hipoteza dotyczy wykształcenia. Prawidłowością jest, że wyższy poziom wykształcenia związany jest z wiedzą, otwartością, wyposaża w cennie wartości i zapewnia lepszą orientację w mechanizmach regulujących życie społeczne (Yaish, Katz-Gerro 2012; Nagel 2009). Osoby z wyższym wykształceniem mają tego świadomość, co powinno bardziej (w porównaniu z klasami niższymi) skłaniać je do zajmowania się dziećmi — w sensie podejmowania inwestycji czasowych i finansowych, które zapewniają szeroką perspektywę poznawczą. Kwestią do rozstrzygnięcia jest to, w jakim stopniu wpływ wykształcenia dokonuje się niezależnie od czynników pochodzeniowych, a w jakim je „transmituje”, przenosząc wpływ wykształcenia i pozycji klasowej rodziców. Wyniki badań nie pozwalają tu na sformułowanie jednoznacznych hipotez — w Holandii i Izraelu stwierdzono, że pochodzenie społeczne silniej różnicuje dostęp do kultury w porównaniu z wykształceniem respondentów (Katz-Gerro i in. 2007), co odbiega

od większości ustaleń dotyczących mechanizmów stratyfikacji społecznej. Jednak nie wiadomo, czy dotyczy to również oddziaływania wykształcenia na zajmowanie się dziećmi. Nie byłoby dziwne, gdyby wykształcenie rodziców oddziaływało na wychowywanie dzieci niezależnie od pochodzenia społecznego, zwłaszcza przez większe zaangażowanie osób z wyższym wykształceniem w kontakty z nauczycielami i szkołą.

Występowanie tej prawidłowości byłoby potwierdzeniem częściowej homologii między stratyfikacją kultury a hierarchią klasową (Prieur i in. 2008; Roselund 2019) — tego, że praktyki wychowawcze podlegają mechanizmom kształtowania się struktury klasowej. Sformułujemy to w postaci czwartej hipotezy, że wzrost wykształcenia zwiększa zaangażowanie rodziców w karierę edukacyjną ich dzieci, a niższe wykształcenie je zmniejsza. Potwierdzeniem homologii byłyby też stosunkowo silny wpływ pochodzenia społecznego na czytanie dzieciom książek. Nie wymaga to inwestycji finansowych, nie pochłania również więcej czasu niż chodzenie do instytucji kultury, a doświadczenia wyniesione z dzieciństwa powinny zachęcać rodziców do powielania tych wzorów. Zgodnie z tą hipotezą, pochodzenie z kategorii o wyższym statusie powinno silniej sprzyjać czytaniu dzieciom książek w porównaniu z pochodzeniem z klas niższych.

Na osobną uwagę zasługuje porównanie roli matek i ojców. Nie będziemy się tu zajmować przypomnianiem znanych prawidłowości, że — jak wynika między innymi z naszych analiz — kobiety częściej od mężczyzn chodzą do teatru i opery, zwiedzają muzea, czytają więcej książek i korzystają z bibliotek (Dobrota i in. 2019; Domański i in. 2021). Chcemy ustalić, czy znajduje to odzwierciedlenie w praktykach wychowawczych w stosunku do dzieci. Można założyć, że różnice związane z płcią zależą od sfery aktywności. Większe upodobania kobiet do muzyki klasycznej, czytania czy, najogólniej, preferencje do kultury wyższej (Heikkilä, Rahkonen 2010) przemawiają za większym zaangażowaniem matek niż ojców. Matki częściej chodzą też na wywiadówki i kontaktują się z nauczycielami. Natomiast jest małe prawdopodobieństwo, że rodzice różnią się pod względem strategii edukacyjnych, dotyczących wyboru uczelni lub szkoły, uczenia się języków obcych lub chodzenia na zajęcia sportowe.

Na koniec zostawiliśmy wpływ wieku. Uwaga badaczy koncentruje się w tym przypadku na socjalizacji do określonych zwyczajów i postaw: czy dzieci najsilniej przyswajają je sobie we wczesnym dzieciństwie czy w latach późniejszych? W jakim stopniu ustępuje to oddziaływaniu wzorów narzuconych przez szkołę? Czy efekt socjalizacji słabnie w starszych grupach wieku, czy też utrzymuje się bez większych zmian w czasie? Wiele wskazuje, że nie potwierdziła się hipoteza Bourdieu (2005), że międzypokoleniowa repro-

dukacja wzorów kultury rozstrzyga się na początku cyklu życiowego jednostek. Badania prowadzone w Holandii i Wielkiej Brytanii wskazują na brak różnic w kolejnych kohortach wiekowych w oddziaływaniu rodziców na upodobania muzyczne. Świadczyłoby to, że oddziaływanie rodziców na etapie wczesnej socjalizacji nie ulega osłabieniu pod wpływem takich wydarzeń jak podjęcie pracy zawodowej, założenie własnej rodziny i wyprowadzenie się z domu (Nagel, Ganzeboom 2002). I w tym przypadku ustalenia dalekie są od jednoznaczności, bo w innych badaniach silny efekt naśladowania rodziców uchwycono w kohorcie 12–15 (van Heke, Kraaykamp 2015).

W naszej analizie wiek jest zmienną kontrolną. Chcemy ustalić, w jakim stopniu przynależność rodziców do różnych grup wieku różnicuje siłę zależności między praktykami wychowawczymi a pozycją klasową, kapitałem kulturowym i płcią. Rzuci to snop światła na dynamikę reprodukcji stratyfikacji klasowej. Nawiązując do cytowanej wyżej hipotezy Bourdieu można założyć, że stosowanie tych praktyk stosunkowo silniej występuje wśród najmłodszych rodziców. Relacje z dziećmi są wtedy najczęstsze, dlatego też rodzice przywiązują większą wagę do przekazywania dzieciom własnych upodobań i systemów wartości. Ale może być również odwrotnie — biorąc pod uwagę, że pozycja zawodowa i inne aspekty przynależności klasowej stabilizują się w średnich grupach wieku (powiedzmy 30–50), mechanizmy reprodukcji dystansów klasowych mogą być wtedy silniejsze.

DANE I ZMIENNE

Podstawą naszych analiz są dane z ogólnopolskiego badania dotyczące stratyfikacji społecznej i różnych wymiarów stylów życia, a w szczególności: preferencji i zachowań związanych z muzyką¹. Zostało ono przeprowadzone od lutego do czerwca 2019 roku metodą bezpośredniego wywiadu wspomaganego komputerowo (CAPI). Wylosowanych zostało blisko 4200 osób w wieku 15 lat lub więcej na próbie imiennej z operatu PESEL. W sumie zrealizowano 2007 przypadków².

¹ Badanie zostało przeprowadzone w ramach grantu sfinansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki (Dystynkcje muzyczne. Gust muzyczny i stratyfikacja społeczna a procesy kształtowania się stylów życia Polaków, numer grantu UMO-2017/25/B/HS6/01929) realizowanego w Instytucie Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk. Kierownikiem grantu jest Henryk Domański, w skład zespołu realizującego badanie wchodzi również Dariusz Przybysz, Katarzyna Wyrzykowska i Kinga Zawadzka. Realizatorem badania było konsorcjum firm Danae i Realizacja. Kwestionariusz i omówienie celów badania zamieszczone są na stronie internetowej: <http://www.md.ifspan.pl/>

² Więcej informacji na temat sposobu doboru próby do badania i jego realizacji można znaleźć w książce „Dystynkcje Muzyczne” (Domański i in. 2021).

Respondentom, którzy zadeklarowali, że mają dzieci (1325 osób) — nawet jeśli w momencie badania były one osobami dorosłymi — zadano kilka pytań dotyczących ich wychowania i zajmowania się nimi oraz aktywności dzieci związanych z szeroko rozumianą kulturą. Respondenta pytano, czy czytał dziecku książki, czy chodził z nim w wieku szkolnym na koncerty muzyki poważnej, na przedstawienia teatralne, jak również czy podejmował regularny kontakt ze szkołą dziecka z własnej inicjatywy. Pytania te dotyczyły zarówno angażowania się w każdą z tych czynności respondenta, jak i partnera/małżonka respondenta. Odpowiadając badane osoby posługiwały się skalą „Nie”, „Tak, ale rzadko”, „Tak, dość często” oraz „Tak, regularnie”. Wyjątkiem było pytanie dotyczące kontaktu ze szkołą, w którym respondent mógł odpowiedzieć „Tak” lub „Nie”. Odnotowywano również odpowiedzi typu „Nie wiem, trudno powiedzieć” i odmowy odpowiedzi: wskazania te na ogół nie przekraczały 1–3%. Nieco wyższe były one jedynie w przypadku pytań o zajmowanie się dzieckiem przez partnera respondenta (2–4%). Ponadto zadano kilka pytań o uczestnictwo dziecka w różnego rodzaju dodatkowych (pozaszkolnych) zajęciach: (i) chodzenie do szkoły muzycznej lub uczestniczenie w innego rodzaju dodatkowych zajęciach muzycznych/tanecznych, (ii) zajęcia sportowe, (iii) zajęcia plastyczne, (iv) zajęcia z języka obcego. Na podstawie odpowiedzi na te pytania utworzono indeks przyjmujący wartości od 0 do 4, będący sumą odpowiedzi „Tak” w odniesieniu do każdego typu zajęć³.

Wskaźniki te traktujemy w naszych analizach jako zmienne wyjaśniane (zależne). Jeśli chodzi o zmienne wyjaśniające to uwzględniliśmy podstawowe charakterystyki społeczno-demograficzne, takie jak płeć, kategorie wieku, miejsce zamieszkania i wykształcenie. Pozycja klasowa respondenta identyfikowana jest przez klasyfikację EGP w wersji obejmującej sześć kategorii: (i) kierownicy wyższego szczebla, urzędnicy państwowi i specjaliści, (ii) pracownicy umysłowi niższego szczebla, w tym między innymi kierownicy wydziałów, technicy, pielęgniarki, urzędnicy wykonujący rutynowe prace biurowe, oraz szeregowi pracownicy w usługach i handlu, (iii) właściciele firm i osoby samozatrudnione poza rolnictwem, (iv) robotnicy wykwalifikowani, (v) robotnicy niewykwalifikowani, oraz (vi) właściciele gospodarstw i robotnicy rolni (Erikson, Goldthorpe 1992). Ten sam schemat został wykorzystany do opisu pochodzenia respondenta — w analizach uwzględniliśmy tylko przynależność społeczno-zawodową (klasę społeczną) ojca, chociaż podobne rezultaty dawało uwzględnienie pozycji społeczno-zawodowej matki. Parametry uzyskane w modelach regre-

³ Miara rzetelności alfa Cronbacha dla tego indeksu wynosi 0,617.

sji z matkami wskazywały na nieco słabsze zależności. Analizujemy też wpływ kapitału społecznego — jego wskaźnikami są indeksy skonstruowane na podstawie stwierdzenia respondenta, czy może on liczyć na pomoc kogoś z rodziny lub znajomych w różnych sytuacjach życiowych, takich jak pożyczka większej kwoty pieniędzy, znalezienie pracy, naprawa usterki w domu, tłumaczenie dokumentu na język obcy, kupno sprzętu elektronicznego⁴. Zmienną wyjaśniającą jest również kapitał kulturowy mierzony w postaci indeksu uczestnictwa w kulturze wyższej. Obejmuje on chodzenie, nawet sporadycznie, do teatru, opery lub filharmonii, na wystawy plastyczne, jak również wizyty — przynajmniej kilka razy w roku — w centrach kultury, bibliotekach i muzeach. Z kolei indeks wypoczynku poza domem (drugi wskaźnik kapitału kulturowego rodziców) zdaje sprawę z tego, czy respondent systematycznie (przynajmniej raz w tygodniu) uprawia sport, przynajmniej raz w miesiącu chodzi do restauracji i na imprezy towarzyskie, jak również czy przynajmniej kilka razy w roku bywa w kinie, chodzi do klubu muzycznego, na dyskoteki, bierze udział w koncercie na wolnym powietrzu lub wyjeżdża w celach wypoczynkowych⁵.

PRAKTYKI WYCHOWAWCZE ZE WZGLĘDU NA POZYCJĘ KLASOWĄ I WŚRÓD MATEK I OJCÓW

Zgodnie z hipotezami praktyki wychowywania dzieci powinny być stonkowo najsilniej związane z kapitałem kulturowym rodziców. W tabeli 1 przedstawiamy współczynniki korelacji między zmiennymi, które — jak można zakładać — identyfikują praktyki wychowawcze i wybrane aspekty kapitału kulturowego. Jest to w miarę szczegółowy rzut oka na strukturę tych zależności, z pominięciem analizy czynników kryjących się za zmiennymi wyjaśniającymi, do której przejdziemy poniżej. W tabeli 1 uwzględniliśmy również korelacje ze wskaźnikami kapitału rodzinne-

⁴ Pytania te były oddzielnie zadawane w odniesieniu do rodziny respondenta i do jego znajomych. Na ich podstawie stworzyliśmy dwa indeksy będą sumą odpowiedzi „Tak”: w odniesieniu do każdej sytuacji, w której respondent może liczyć na pomoc. Indeksy te przyjmują wartości od 0 do 11. Uzyskane dla nich miary rzetelności alfa Cronbacha wynoszą 0,786 (rodzina) i 0,833 (znajomi). Szczegółowe informacje na temat wszystkich pytań wykorzystanych przy konstrukcji tych indeksów można znaleźć w *Aneksie Metodologicznej* w książce „Dystynkcje Muzyczne” (Domański i in. 2021).

⁵ Obywa indeksy są sumą wskazań pozytywnych dotyczących każdej z wymienionych aktywności. Indeks uczestnictwa w kulturze wyższej przyjmuje wartości od 0 do 6, a indeks wypoczynku poza domem od 0 do 8. Miary rzetelności alfa Cronbacha dla obu wynoszą odpowiednio 0,807 i 0,799.

go i społecznego, które oddziałują na strategię wychowawcze rodziców w kontekście stylu życia.

Praktyki wychowawcze są najsilniej skorelowane z aktywnością utożsamianą z kapitałem kulturowym związanym z chodzeniem na koncerty, do teatru, muzeów i do opery. Drugą prawidłowością jest przenoszenie na dzieci własnych form aktywności w dziedzinie kultury. Na przykład czytanie dzieciom książek wchodzi w najsilniejsze korelacje z czytaniem książek samemu i korzystaniem z bibliotek, chociaż nie jest to powszechne zjawisko, bo już chodzenie z dziećmi na koncerty muzyczne stosunkowo najczęściej praktykowane jest zarówno przez osoby bywające na koncertach, jak i chodzące na sztuki teatralne. Chodzenie na koncerty i do teatru związane jest również z posyłaniem dzieci na zajęcia sportowe, naukę języków obcych i na zajęcia plastyczne. Natomiast zaskakująco słabe są korelacje między praktykami wychowawczymi a preferencjami muzycznymi rodziców, poza występowaniem pewnych zależności między chodzeniem z dziećmi na koncerty a upodobaniami rodziców do muzyki poważnej i jazzu.

Dane w tabeli 2 informują o stosowaniu różnych praktyk wychowawczych — z jaką częstością zjawisko to występuje i który z rodziców jest pod tym względem ważniejszy. Okazuje się, że stosunkowo najrzadziej stosowaną praktyką jest chodzenie z dziećmi na koncerty muzyki poważnej. Obejmuje ono nie więcej niż 12% osób mających dzieci, a z kolei najczęściej (73%) czytane są książki. Mniej niż połowa rodziców chodzi z dziećmi do teatru (43,5%). Jeszcze rzadziej (danych tych nie prezentujemy) dzieci wysyłane są na dodatkowe zajęcia sportowe (26,7%), zajęcia z języka obcego (23%), do szkoły muzycznej, na zajęcia taneczne oraz na lekcje plastyczne (9–10%). Wynikałoby stąd, że stosowane określonej strategii zależy w jakimś stopniu od możliwości finansowych i czasu, który można poświęcić na zajmowanie się dziećmi. Spędzanie czasu w domu jest łatwiejsze i może przyjemniejsze niż wyprawa do filharmonii i kontakty rodziców ze szkołą deklarowane przez 54% badanych.

Porównanie to odnosiło się do matek i ojców. Które z nich bardziej angażuje się w wychowywanie dziecka? Opierając się tych danych można zaryzykować twierdzenie, że ważniejsza jest matka. Matki wyraźnie częściej deklarowały zajmowanie się dziećmi niż ojcowie, chociaż trzeba wziąć pod uwagę, że nasze analizy obejmują tylko niektóre praktyki wychowawcze, dlatego nie można wykluczyć, że w innych dziedzinach aktywności, na przykład pod względem uprawiania sportu, dominują ojcowie. Przewaga matek występuje najsilniej w odniesieniu do czytania książek i podejmowania kontaktów ze szkołą dziecka. Nie oznacza to jednak jakiejś monopolizacji i nie eliminuje ojców, albowiem w odniesieniu do innych sfer aktyw-

Tabela 1

Współczynniki korelacji rangowej (tau-b Kendall'a) między praktykami wychowawczymi a wskaźnikami kapitału kulturowego i społecznego rodziców

Wskaźniki kapitału kulturowego rodziców:	Czytanie książek dzieciom	Posyłanie dziecka...						Indeks: dodatkowe zajęcia dzieci	Chodzenie z dzieckiem na koncerty	Chodzenie z dzieckiem na przedstawienia teatralne	Kontakt z nauczycielem
		...do szkoły muzycznej	...na zajęcia muzyczne	...na zajęcia sportowe	...na zajęcia plastyczne	...na zajęcia z jęz. obcego					
Indeksy lubienia:											
muzyki poważnej	0,239**	0,134**	0,120**	0,133**	0,128**	0,128**	0,222**	0,219**	0,298**	0,316**	0,084**
jazzu	0,245**	0,142**	0,150**	0,149**	0,125**	0,125**	0,227**	0,232**	0,293**	0,263**	0,098**
popu zagranicznego	0,226**	-0,012	0,042	0,110**	0,025	0,025	0,161**	0,124**	0,041	0,071**	0,121**
rocka	0,239**	0,085**	0,114**	0,138**	0,076**	0,076**	0,232**	0,197**	0,146**	0,165	0,097**
Rapu	0,081**	-0,010	0,010	0,072**	-0,015	-0,015	0,067**	0,059*	0,032	0,012	0,093**
disco polo	-0,123**	-0,061*	-0,102**	-0,032	-0,092**	-0,092**	-0,144**	-0,108**	-0,126**	-0,119	0,000
Indeks chodzenia na koncerty											
muzyki poważnej i jazzu	0,303**	0,137**	0,223**	0,213**	0,212**	0,212**	0,317**	0,329**	0,342**	0,391**	0,131**
Liczba przeczytanych książek	0,339**	0,102**	0,189**	0,198**	0,196**	0,196**	0,297**	0,312**	0,233**	0,320	0,104**
Korzystanie z biblioteki	0,319**	0,106**	0,110**	0,179**	0,105**	0,105**	0,249**	0,248**	0,184**	0,293	0,114**
Uprawianie sportu	0,258**	0,073**	0,172**	0,184**	0,092**	0,092**	0,215**	0,231**	0,138**	0,196	0,094**
Chodzenie do centrum kultury	0,254**	0,065	0,140**	0,160**	0,094**	0,094**	0,178**	0,206**	0,176**	0,234**	0,104**
Chodzenie do kina	0,304**	0,046	0,171**	0,161**	0,090**	0,090**	0,286**	0,243**	0,173**	0,259**	0,120**
Chodzenie do teatru	0,310**	0,154**	0,224**	0,213**	0,165**	0,165**	0,331**	0,313**	0,283**	0,399**	0,165**
Chodzenie do wystawy plastyczne	0,263**	0,144**	0,208**	0,177**	0,182**	0,182**	0,313**	0,298**	0,317**	0,317**	0,129**
Chodzenie do muzeum, zwiedzanie zabytków	0,292**	0,068**	0,207**	0,219**	0,209**	0,209**	0,296**	0,316**	0,187**	0,288**	0,167**
Chodzenie na koncert na powie-trzu	0,219**	0,048	0,110**	0,175**	0,074**	0,074**	0,164**	0,191**	0,127**	0,193	0,092**
Chodzenie do opery, filharmonii	0,253**	0,145**	0,177**	0,176**	0,182**	0,182**	0,257**	0,256**	0,371**	0,329**	0,131**
Kapitał rodzinny	0,199**	0,028	0,127**	0,201**	0,105**	0,105**	0,219**	0,234**	0,087**	0,120**	0,110**
Kapitał towarzyski	0,195**	0,031	0,129**	0,165**	0,088**	0,088**	0,230**	0,215**	0,073**	0,090**	0,081**

* p < 0,05, ** p < 0,01

Tabela 2

Praktyki wychowawcze wśród matek i ojców (w %)

	Czy rodzice chodzili z dzieckiem na:		Czy rodzice:	
	przedstawienia teatralne	koncerty muzyki poważnej	podejmują kontakt ze szkołą z własnej inicjatywy	czytają dzieciom książki dość często lub regularnie
Żadne z rodziców	56,5	88,8	46,1	26,8
Tylko matka	15,3	3,8	30,9	39,6
Tylko ojciec	1,0	1,0	1,6	1,2
Obydwoje	27,2	6,5	21,4	32,3
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0

ności dzieci są najczęściej wychowywane przez oboje rodziców. W naszym przypadku dotyczyło to chodzenia do teatru i na koncerty muzyczne — a więc wydarzeń, na których wypada lub chce się być razem, podobnie jak na uroczystościach rodzinnych, takich jak wesela czy chrzciny.

O tym jak kształtowało się to w zależności od pozycji klasowej rodziców informują dane przedstawione w tabelach 3–4. Są to odsetki osób deklarujących posyłanie dzieci na zajęcia plastyczne i naukę języka obcego ze względu na przynależność klasową i pochodzenie społeczne. Zgodnie z oczekiwaniami zajmowanie wyższej pozycji klasowej związane jest z większą aktywnością rodziców. Najwyżej lokuje się kadra kierownicza wyższego szczebla i specjaliści, za nimi są pracownicy umysłowi i właściciele firm, którzy wyprzedzają robotników i rolników usytuowanych na dole hierarchii. Należy odnotować, że „specjaliści i kierownicy ojcowie” deklarują posyłanie dzieci na te zajęcia trochę częściej niż matki, ale nie jest to zjawisko, które występuje w odniesieniu do innych form aktywności, i na przykład matki będące kierowniczkami wyższego szczebla i specjalistkami o wiele częściej czytały dzieciom książki, chodziły z nimi do teatru i na koncerty muzyczne.

Podobna gradacja rysuje się w zależności od pochodzenia społecznego rodziców. Pochodzenie z inteligencji w największym stopniu związane jest z wysyłaniem dzieci na naukę języka obcego i zajęcia plastyczne w porównaniu z właścicielami i pracownikami umysłowymi niższego szczebla nie mówiąc o osobach pochodzących z „klasy” robotniczej i chłopskiej, które się sytuują najniżej. Warto podkreślić, że przewaga rodziców wywodzących się z kategorii inteligentów nad innymi kategoriami jest wyraźniejsza w porównaniu z oddziaływaniem ich własnej przynależności klasowej, jak-

Tabela 3

Odsetki uczęszczania przez dziecko/dzieci na zajęcia plastyczne w zależności od przynależności klasowej respondenta, partnera i rodziców respondenta

Przynależność klasowa (kategorie EGP)	Ojciec dziecka	Matka dziecka	Ojciec respondenta (dziadek dziecka)	Matka respondenta (babcia dziecka)
Kierownicy wyższego szczebla i specjaliści	27,9	23,8	34,9	42,3
Pracownicy umysłowi	20,9	16,7	15,2	17,2
Właściciele	16,3	16,6	11,5	29,5
Robotnicy wykwalifikowani	10,1	8,7	14,5	20,0
Robotnicy niewykwalifikowani	14,0	7,6	13,0	10,4
Rolnicy	7,2	12,1	12,1	11,7
Eta-kwadrat	0,032	0,017	0,025	0,028

by kultura „inteligencka” przenosiła się z jednego pokolenia na drugie, motywując rodziców do stosowania praktyk wychowawczych wyniesionych z własnego dzieciństwa.

Tabela 4

Odsetki uczęszczania przez dziecko/dzieci na zajęcia z języka obcego w zależności od przynależności klasowej respondenta, partnera i rodziców respondenta

Przynależność klasowa (kategorie EGP)	Ojciec dziecka	Matka dziecka	Ojciec respondenta (dziadek dziecka)	Matka respondenta (babcia dziecka)
Kierownicy wyższego szczebla i specjaliści	69,9	63,1	75,3	78,9
Pracownicy umysłowi	50,3	45,2	52,9	52,5
Właściciele	54,5	48,2	48,5	55,5
Robotnicy wykwalifikowani	25,1	18,0	35,8	34,0
Robotnicy niewykwalifikowani	28,7	22,4	29,0	25,5
Rolnicy	22,5	20,7	25,6	26,1
Eta-kwadrat	0,116	0,090	0,083	0,082

Praktyki wychowawcze przedstawione w tabelach 3–4 stosowane są również w innych dziedzinach kultury. Kierownicy wyższego szczebla i specjaliści częściej od innych kategorii wysyłają dzieci na zajęcia spor-

towe (63,1% wśród ojców i 51,9% wśród matek) i na zajęcia muzyczne (odpowiednio 32,5% i 25,2), częściej też chodzą z nimi na koncerty, do teatru i czytają im książki — odsetki te wynosiły odpowiednio: 21,4, 58,5 i 50,6 dla ojców oraz 29,0, 68,8 i 89,6 dla matek. Kontrastuje to z niższym zaangażowaniem rodziców z kategorii o niższym statusie społecznym. Dla porównania odsetki robotników niewykwalifikowanych bywających z dziećmi na koncertach, chodzących do teatru i czytających im książki wynoszą: 3,8, 20,4 i 26,9% dla ojców oraz 5,7, 39,0 i 59,1% w odniesieniu do matek. Jeszcze niższe są dla rolników: 3,7, 11,1 i 16,0% dla ojców oraz 1,4, 15,4 oraz 54,5% dla matek.

ZALEŻNOŚĆ PRAKTYK WYCHOWAWCZYCH OD WYKSZTAŁCENIA, POCHODZENIA I KAPITAŁU KULTUROWEGO RODZICÓW

Wynikałoby z tego, że praktyki wychowawcze są związane w jakimś stopniu z pozycją klasową rodziców. Kryje się za tym wpływ pochodzenia społecznego, wykształcenia i kapitału kulturowego, sprzyjających odtwarzaniu się dystansów klasowych. W tabeli 5 przedstawiamy oddziaływanie tych zmiennych na posyłanie dzieci na zajęcia dodatkowe, a w tabelach 6–8 — na czytanie dzieciom książek, chodzenie do teatru i wysyłanie na zajęcia z języka obcego.

Potwierdziły się hipotezy o oddziaływaniu czynników pochodzeniowych oraz kapitału kulturowego i wykształcenia rodziców. Wskaźnikiem pochodzenia społecznego jest przynależność klasowa ojca rozpatrywana w ramach podziału na kierowników wyższego szczebla lub specjalistów oraz przynależności do innych podstawowych segmentów struktury klasowej. Zgodnie z oczekiwaniami rodzice pochodzący z kategorii o wyższym statusie wyróżniają się największym zaangażowaniem w praktyki wychowawcze: najczęściej czytają dzieciom książki i bywają z nimi w teatrze. Przywiązują również największe znaczenie do nauki języków obcych i najbardziej zależy im na uprawianiu przez dzieci sportu, uczeniu się przez nie muzyki, baletu i podejmowaniu innych rodzajów aktywności. Inwestują w edukację pozaszkolną synów i córek, uczą ich dyscypliny zgodnie z „duchem kapitalizmu”, wierzą, że to się im zwróci, przyniesie korzyści w pracy, ułatwi nawiązanie szerokich znajomości. Na drugim biegunie lokują się osoby pochodzące z rodzin rolników — posiadanie ojca rolnika związane jest z kilkakrotnie mniejszymi „szansami” na czytanie dzieciom książek i chodzenie do teatru, w porównaniu z ojcem kierownikiem lub specjalistą. Przewaga pochodzenia z kategorii kierowników i specjalistów nad pochodzeniem z rol-

ników w obu aspektach kształtowała się odpowiednio na poziomie 7,67 i 5,01⁶.

Należy zauważyć, że pochodzenie społeczne kształtuje strategie wychowawcze zarówno niezależnie, jak i za pośrednictwem innych czynników. Efekt pośredniczenia najwyraźniej rysuje się w oddziaływaniu na chodzenie do teatru: przy kontroli wszystkich zmiennych wyjaśniających (w modelu IV), pochodzenie z inteligencji przestaje znacząco (w sensie statystycznym) wzmacniać ten rodzaj aktywności, co oznaczałoby, że wpływ rodowodu inteligenckiego jest najprawdopodobniej „transmitowany” za pośrednictwem kapitału edukacyjnego i przez inne ogniwa pośredniczące. Równocześnie pochodzenie z inteligencji bezpośrednio zwiększa „szanse” czytania dzieciom książek, uczenia się języków obcych i wysyłania ich na zajęcia dodatkowe, to jest oddziałuje niezależnie od wykształcenia, kapitału kulturowego i pozycji klasowej. Przy kontroli wszystkich analizowanych tu zmiennych siła tych zależności pozostaje znacząca: wyrażając to w wartościach współczynnika regresji liniowej (tabela 5) można powiedzieć, że pochodzenie inteligenckie — w porównaniu do pochodzenia z kategorii rolników — zwiększa o 0,49 wartość indeksu wysyłania dzieci na różne zajęcia dodatkowe. Do podobnego wniosku prowadzi analiza czytania i nauki języków obcych: osoby wywodzące się z inteligencji mają 5,1 razy więcej „szans” na czytanie dzieciom książek niż osoby o pochodzeniu rolniczym, z kolei szanse na posyłanie ich na naukę języka obcego są większe niemal trzykrotnie (2,82). Przemawiałoby to za stwierdzeniem, że posługiwanie się tymi strategiami jest w jakimś stopniu efektem dziedziczenia doświadczeń wyniesionych z dzieciństwa. Nie byłoby dziwne, gdyby mechanizmy te obejmowały również strategie wychowawcze nie będące przedmiotem naszych analiz. Wyniki większości badań wskazują, że wpływ pochodzenia społecznego na różne zachowania i orientacje życiowe dokonuje się zarówno bezpośrednio, jak i transmitowany jest przez inne zjawiska, związane głównie z wykształceniem i pozycją klasową.

Jak można było przewidzieć, wzrost wykształcenia związany jest z większą aktywnością rodziców. Absolwenci szkół wyższych mają relatywnie najwyższe (a szkół podstawowych — najniższe) „szanse” posyłania dzieci na zajęcia dodatkowe, czytania im książek, chodzenia z nimi do teatru i wysyłania na zajęcia z języka obcego. Wykształcenie oddziałuje

⁶ W terminologii statystycznej oznacza to, że proporcja respondentów czytających dzieciom książki do osób ich nie czytających jest ponad 7,5 razy wyższa wśród osób, których rodzice należeli do kategorii specjalistów/kierowników aniżeli wśród respondentów o pochodzeniu rolniczym. Podobnie należałoby interpretować chodzenie do teatru.

Tabela 5

Zależności między uczestnictwem dziecka w różnych zajęciach (wyrażone w postaci zbiorczego indeksu) a cechami rodziców. Parametry regresji liniowej w wersji niestandardyzowanej

Zmienne niezależne	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Stała	0,71**	0,25*	-0,05	-0,14
Płeć (0 — mężczyźni, 1 — kobiety)	-0,12*	-0,14*	-0,16*	-0,16*
Wiek (kategoria odniesienia: poniżej 40 lat)				
41–55 lat	0,41**	0,51**	0,48**	0,59**
56–70 lat	0,19*	0,37**	0,37**	0,19**
71 lat i więcej	-0,11	0,16*	0,22*	0,01*
Miejsce zamieszkania (kategoria odniesienia: wieś)				
miasto do 19 999 mieszkańców	0,28**	0,18	0,11	0,19
miasto od 20 000 do 99 999 mieszkańców	0,22*	0,06	0,01	0,01
miasto od 100 000 do 499 999 mieszkańców	0,23*	0,06	0,04	0,03
miasto powyżej 500 000 mieszkańców	0,42**	0,18	0,07	0,13
Przynależność klasowa ojca (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści	1,16**	0,69**	0,45**	0,49**
pracownicy umysłowi	0,35**	-0,01	-0,08	-0,21
właściciele firm	0,23	0,03	-0,07	-0,22
robotnicy wykwalifikowani	0,04	-0,07	-0,10	-0,10
robotnicy niewykwalifikowani	-0,08	-0,16	-0,14	-0,11
Wykształcenie (kategoria odniesienia: podstawowe)				
nieukończone średnie i zasadnicze zawodowe		0,26*	0,17	0,10
średnie		0,59**	0,31**	0,32*
pomaturalne i niepełne wyższe		0,76**	0,35*	0,44*
wyższe		1,13**	0,58**	0,62**
Przynależność klasowa respondenta (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści			0,12	0,17
pracownicy umysłowi			0,00	0,08
właściciele firm			0,01	0,24
robotnicy wykwalifikowani			0,02	0,12
robotnicy niewykwalifikowani			-0,01	0,09
Kapitał społeczny — rodzina			0,06**	0,04**
Kapitał społeczny — znajomi			-0,02	0,00
Indeks wypoczynku poza domem			0,05**	0,05*
Indeks uczestnictwa w kulturze wyższej			0,13**	0,14**
Logarytm dochodu na osobę				-0,07
Skorygowane R-kwadrat	0,113	0,181	0,260	0,282

* p < 0,05;

** p < 0,01

Tabela 6

Zależności między czytaniem dzieciom książek a cechami rodziców. Parametry regresji logistycznej w wersji multiplikatywnej

Zmienne niezależne	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Stała	0,67*	0,19**	0,09**	0,10**
Płeć (0 — mężczyźni, 1 — kobiety)	4,68**	5,15**	5,99**	5,81**
Wiek (kategoria odniesienia: poniżej 40 lat)				
41–55 lat	0,55**	0,65*	0,67	0,54*
56–70 lat	0,31**	0,43**	0,51**	0,39**
71 lat i więcej	0,26**	0,44**	0,66	0,51*
Miejsce zamieszkania (kategoria odniesienia: wieś)				
miasto do 19 999 mieszkańców	2,15**	1,71*	1,73*	1,32
miasto od 20 000 do 99 999 mieszkańców	1,48*	1,05	0,92	0,92
miasto od 100 000 do 499 999 mieszkańców	1,42	0,98	0,90	1,03
miasto powyżej 500 000 mieszkańców	2,65**	1,59	1,40	1,14
Przynależność klasowa ojca (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści	7,67**	3,10**	2,74*	5,10**
pracownicy umysłowi	3,94**	1,97*	1,74	2,76**
właściciele firm	1,15	0,73	0,56	0,56
robotnicy wykwalifikowani	1,37	1,08	1,02	1,16
robotnicy niewykwalifikowani	2,08**	1,82*	1,90**	2,37**
Wykształcenie (kategoria odniesienia: podstawowe)				
nieukończone średnie i zasadnicze zawodowe		2,24**	1,97**	1,90*
średnie		5,51**	4,23**	4,84**
pomaturalne i niepełne wyższe		8,95**	6,22**	8,23**
wyższe		11,47**	7,95**	11,35**
Przynależność klasowa respondenta (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści			0,41*	0,51
pracownicy umysłowi			0,88	0,97
właściciele firm			0,83	1,05
robotnicy wykwalifikowani			1,42	1,82
robotnicy niewykwalifikowani			0,89	1,16
Kapitał społeczny — rodzina			1,03	1,00
Kapitał społeczny — znajomi			1,02	1,06
Indeks wypoczynku poza domem			1,15**	1,05
Indeks uczestnictwa w kulturze wyższej			1,31**	1,43**
Logarytm dochodu na osobę				0,58**
Pseudo R-kwadrat Coxa i Snella	0,220	0,282	0,328	0,354
Pseudo R-kwadrat Nagelkerkego	0,295	0,379	0,440	0,475

* p < 0,05;

** p < 0,01

niezależnie od pochodzenia społecznego i innych aspektów, jakby wyższy kapitał edukacyjny był impulsem stymulującym do wdrażania dzieci do określonych zwyczajów i stylu życia. W modelu 4 kontrolujemy dochody rodziny, można więc domniemywać, że wpływ wykształcenia nie wynika jedynie z większych możliwości finansowych absolwentów szkół wyższych. Nie jest zatem tak, że osoby te wysyłają dzieci na dodatkowe zajęcia z języka obcego i chodzą z nimi do teatru tylko dlatego, że mogą sobie na to pozwolić.

Potwierdzenie uzyskuje również hipoteza dotycząca kapitału kulturowego — większa aktywność rodziców na polu kultury przekłada się na praktyki wychowawcze o większej intensywności. Nie dotyczy to jedynie „wysokiej” kultury, będącej czynnikiem prestiżu (chodzenia do filharmonii, opery, muzeów, korzystania z bibliotek), ale i innych form aktywności. Uprawianie sportu przez respondenta, jedzenie w restauracji, chodzenie do kina i inne zachowania zaliczane do szeroko rozumianej kultury popularnej (jej wskaźnikiem jest indeks wypoczynku poza domem) związane są z częstszym wysyłaniem dzieci na dodatkowe zajęcia, chodzeniem do teatru i wysyłaniem ich na języki obce. Posiadanie kapitału kulturowego „ucieleśnionego” w aspekcie popularnym i wyższym sprzyja więc większemu zaangażowaniu się w praktykowanie tych wzorów przez dzieci, przy czym dokonuje się to niezależnie od kapitału edukacyjnego i pozycji klasowej. Nieco rozleglejszy, pod względem zasięgu oddziaływania, wydaje się wpływ wyrafinowanej kultury — posiadanie jej (mierzone w postaci indeksu uczestnictwa w wyższej kulturze) skłania do częstszego czytania dzieciom książek. Z kolei wpływ na kulturę czytania aktywności związanych z wypoczynkiem poza domem wynika w pewnej mierze z możliwości finansowych osób aktywnych (tabela 6). Po uwzględnieniu dochodów rodziny wielkość parametru dla „wypoczynku poza domem” zmniejsza się z 1,15 (model III) do nieznaczącej statystycznie wielkości 1,05 (model IV).

Na podstawie tej analizy trudno jest z przekonaniem potwierdzić hipotezę o homologii między stratyfikacją kultury i hierarchią klasową. Z pewnością zjawisko to nie obejmuje wszystkich rodzajów aktywności rodziców i wychowywanie dzieci opiera się na stosowaniu strategii, które nie muszą być związane z usytuowaniem w hierarchii klasowej. Dotyczy to kontaktowania się rodziców ze szkołą. Z naszych analiz wynika, że zjawisko to nie wchodzi w istotne zależności z pochodzeniem społecznym, poziomem wykształcenia, kapitałem kulturowym ani też z pozycją klasową rodziców. Można to traktować jako świadectwo selektywnego oddziaływania stratyfikacji na sferę kultury, niemniej brak zależności jest zaskakujący. Większe zaangażowanie wyższej klasy średniej w kontakty z nauczycielami jest pra-

Tabela 7

Zależności między chodzeniem z dziećmi na przedstawienia teatralne a cechami rodziców.
Parametry regresji logistycznej w wersji multiplikatywnej

Zmienne niezależne	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Stała	0,13**	0,04**	0,02**	0,03**
Płeć (0 — mężczyźni, 1 — kobiety)	1,54**	1,59**	1,49**	1,23
Wiek (kategoria odniesienia: poniżej 40 lat)				
41–55 lat	1,99**	2,33**	2,30**	2,39**
56–70 lat	1,48*	1,96**	2,08**	2,37**
71 lat i więcej	2,13**	3,53**	4,63**	5,18**
Miejsce zamieszkania (kategoria odniesienia: wieś)				
miasto do 19 999 mieszkańców	1,46	1,24	0,95	0,96
miasto od 20 000 do 99 999 mieszkańców	1,65**	1,28	1,02	1,01
miasto od 100 000 do 499 999 mieszkańców	2,02**	1,57*	1,24	0,98
miasto powyżej 500 000 mieszkańców	2,93**	2,12**	1,41	1,38
Przynależność klasowa ojca (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści	5,01**	2,6**	1,60	2,01
pracownicy umysłowi	2,37**	1,44	1,13	1,25
właściciele firm	3,76**	2,91**	2,30*	1,57
robotnicy wykwalifikowani	1,62**	1,39	1,19	0,92
robotnicy niewykwalifikowani	1,45	1,31	1,19	1,38
Wykształcenie (kategoria odniesienia: podstawowe)				
nieukończone średnie i zasadnicze zawodowe		2,31**	1,93*	1,89*
średnie		3,06**	1,62	1,74
pomaturalne i niepełne wyższe		4,07**	1,50	1,39
wyższe		7,53**	2,31*	2,68*
Przynależność klasowa respondenta (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści			3,05**	3,31**
pracownicy umysłowi			2,44**	3,01**
właściciele firm			1,69	1,84
robotnicy wykwalifikowani			2,18**	2,07*
robotnicy niewykwalifikowani			1,76	1,73
Kapitał społeczny — rodzina			1,05	0,97
Kapitał społeczny — znajomi			0,95	0,98
Indeks wypoczynku poza domem			1,16**	1,19**
Indeks uczestnictwa w kulturze wyższej			1,37**	1,30**
Logarytm dochodu na osobę				0,97
Pseudo R-kwadrat Coxa i Snella	0,110	0,154	0,231	0,223
Pseudo R-kwadrat Nagelkerkego	0,150	0,208	0,313	0,302

* p < 0,05;

** p < 0,01

widłowością stwierdzoną w wielu badaniach (Lareau 2000), nie inaczej zatem powinno być w Polsce. Wyjaśnieniem może być ogólnikowy charakter pytania o „regularne kontakty ze szkołą” (utożsamianie go, powiedzmy, z wywiadówkami, w których uczestniczą wszyscy rodzice), co powoduje, że zmienna ta nie jest trafnym odzwierciedleniem podziałów klasowych. Nie sprawdziły się również hipotezy dotyczące silniejszego oddziaływania pochodzenia społecznego na czytanie dzieciom książek. Pochodzenie nie różnicuje czytania książek silniej niż innych form aktywności.

Wpływ wieku analizowaliśmy głównie pod kątem hipotezy Bourdieu (2005). Nawyki wyniesione na etapie wczesnej socjalizacji — argumentował Bourdieu — są ważniejsze niż zwyczaje nabywane w późniejszym okresie. Z braku danych nie mogliśmy zweryfikować tej hipotezy w odniesieniu do dzieci, można było natomiast przetestować wpływ wieku rodziców. Prawidłowością jest, że stosowanie praktyk wychowawczych najczęściej deklarują reprezentanci raczej średnich i raczej starszych grup wieku (41–55)⁷. Nie były to więc w badanej próbie osoby najmłodsze, ale oczywiście wynik ten nie podważa argumentacji Bourdieu. Co do efektu płci, to matki częściej od ojców czytają dzieciom książki, chodzą z nimi do teatru i wysyłają na zajęcia z języka obcego, ale z kolei wyniki z tabeli 5 wskazują, że mężczyźni częściej (niezależnie od innych zmiennych) deklarują posyłanie dzieci na zajęcia dodatkowe. Strategie wychowywania dzieci związane są z miejscem zamieszkania. Rodzice mieszkający w większych miejscowościach stosują je częściej, zwłaszcza w porównaniu z mieszkańcami wsi, ale związane jest to z oddziaływaniem innych cech, głównie wykształcenia rodziców.

DYSKUSJA

Wyniki tej analizy wskazują, że praktyki wychowawcze zależą w znacznym stopniu od cech związanych z pozycją klasową rodziców. Jest to jeden z elementów odtwarzania się dystansów społecznych polegający na przekazywaniu dzieciom wartości, które rzutują na ich szanse życiowe. Potwierdziła się hipoteza dotycząca oddziaływania kapitału kulturowego rodziców. Zgodnie z przewidywaniami, posiadanie wyższego kapitału kulturowego, w sensie chodzenia do opery, filharmonii, a także uprawiania sportu lub jedzenia w restauracji sprzyja czytaniu dzieciom książek, cho-

⁷ Po części może to wynikać z tego, że młodszy respondenci mają na ogół młodsze dzieci, a więc mieli mniej okazji, by — na przykład — posyłać je na lekcje języka angielskiego czy zajęcia sportowe bądź chodzić z nimi do teatru.

Tabela 8

Zależności między uczestniczeniem dzieci w dodatkowych zajęciach z języka obcego a cechami rodziców. Parametry regresji logistycznej w wersji multiplikatywnej

Zmienne niezależne	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Stała	0,26**	0,02**	0,01**	0,02**
Płeć (0 — mężczyźni, 1 — kobiety)	0,80	0,74*	0,69*	0,60**
Wiek (kategoria odniesienia: poniżej 40 lat)				
41–55 lat	2,01**	2,69**	2,71**	4,07**
56–70 lat	1,18	1,92**	2,07**	2,67**
71 lat i więcej	0,82	1,64*	2,12**	3,02**
Miejsce zamieszkania (kategoria odniesienia: wieś)				
miasto do 19 999 mieszkańców	1,75**	1,34	1,24	1,32
miasto od 20 000 do 99 999 mieszkańców	1,61**	1,08	1,02	0,82
miasto od 100 000 do 499 999 mieszkańców	1,83**	1,29	1,27	1,21
miasto powyżej 500 000 mieszkańców	2,11**	1,24	1,02	1,04
Przynależność klasowa ojca (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści	6,62**	2,41**	1,71	2,82*
pracownicy umysłowi	2,48**	1,11	0,98	0,91
właściciele firm	2,07*	1,30	1,07	0,95
robotnicy wykwalifikowani	1,21	0,87	0,86	0,88
robotnicy niewykwalifikowani	0,87	0,65	0,68	0,85
Wykształcenie (kategoria odniesienia: podstawowe)				
nieukończone średnie i zasadnicze zawodowe		5,88**	5,09**	3,16*
średnie		17,96**	10,50**	9,23**
pomaturalne i niepełne wyższe		18,60**	7,85**	8,66**
wyższe		40,29**	14,65**	13,21**
Przynależność klasowa respondenta (kategoria odniesienia: rolnicy)				
kierownicy wyższego szczebla i specjaliści			1,35	1,13
pracownicy umysłowi			1,11	1,15
właściciele firm			1,43	1,96
robotnicy wykwalifikowani			0,70	0,77
robotnicy niewykwalifikowani			0,69	0,75
Kapitał społeczny — rodzina			1,09*	1,00
Kapitał społeczny — znajomi			1,01	1,07
Indeks wypoczynku poza domem			1,13**	1,12*
Indeks uczestnictwa w kulturze wyższej			1,17**	1,17**
Logarytm dochodu na osobę				1,17
Pseudo R-kwadrat Coxa i Snella	0,104	0,204	0,257	0,289
Pseudo R-kwadrat Nagelkerkego	0,143	0,281	0,354	0,399

* p < 0,05;

** p < 0,01

dzeniu z nimi do teatru i na koncerty muzyki poważnej. Podobnie jest z pochodzeniem społecznym. Posiadanie ojca inteligenta najbardziej zwiększa szanse stosowania tych form aktywności, natomiast najrzadziej stosowane są one przez osoby o pochodzeniu rolniczym. Większa aktywność związana jest również z wykształceniem rodziców. Wzrost wykształcenia związany jest z częstszymi praktykami wychowawczymi niezależnie od kapitału kulturowego, pochodzenia i pozycji klasowej. Jak można było przewidzieć, posiadanie wyższego wykształcenia zapewnia stosunkowo najwięcej „szans” posyłania dzieci na zajęcia dodatkowe, czytania im książek, chodzenia z nimi do teatru i wysyłania na zajęcia z języka obcego. Porównanie aktywności obojga rodziców wskazuje na nieco większą rolę matek niż ojców (dotyczyło to czytania książek i chodzenia do szkoły), co nie wyklucza, że ojcowie mogą być bardziej aktywni w innych dziedzinach, a – jak wynikałoby z naszych analiz – nie ustępują wyraźnie matkom w chodzeniu z dziećmi do teatru i na koncerty muzyczne. Zależności te wskazują na istnienie homologii między praktykami wychowawczymi a pozycją klasową. Zgodnie z hipotezą jest to homologia częściowa. Nie udało się zwłaszcza ustalić oddziaływania pochodzenia społecznego, kapitału kulturowego i innych wyznaczników pozycji klasowej na kontaktowanie się rodziców ze szkołą. Potwierdzałyby to interpretacje wskazujące na „wybiórczy” charakter homologii między stratyfikacją kultury i hierarchią klasową. Jednak możliwe, że brak tej zależności jest efektem nietrafnego pomiaru aktywności szkolnej rodziców. Z analiz prowadzonych za pomocą pogłębionych wywiadów i obserwacji wynika, że rodzice z wyższej klasy średniej znacznie częściej wchodzi w kontakty z nauczycielami i interesują się postępami dzieci w porównaniu z reprezentantami klas niższych (Reay i in. 2009).

Powstaje pytanie, czy wyniki tej analizy stanowią odzwierciedlenie ogólniejszych prawidłowości? Czy można je traktować jako jedno z ogniw procesu odtwarzania się dystansów klasowych, nie tylko pod względem dziedziczenia zasobów materialnych i przynależności klasowej, ale i przenoszenia określonych zwyczajów z jednego pokolenia na drugie. Ograniczeniem naszych analiz było zawężenie ich pola do wybranych zachowań rodziców. Nasze badanie koncentrowało się na uchwyceniu mechanizmów stratyfikacji gustów muzycznych. Staraliśmy się w nim ustalić różne aspekty reprodukcji międzypokoleniowej, uwzględniając jednak tylko te, które uznawane są za najważniejsze i możliwe do zidentyfikowania za pomocą standardowego kwestionariusza wywiadu. Było to tradycyjne podejście, które koncentrowało się na praktykach kulturowych charakterystycznych dla kategorii o wyższym statusie społecznym. Nie wyłapaliśmy w nim przeżywania innych rodzajów kapitału kulturowego pomijając oczywisty, jak

się wydaje, fakt, że każdy przekazuje taki kapitał, jaki ma, to jest zajmuje się z dziećmi tym, co umie i lubi najbardziej, w czym sam czuje się mocno i dobrze. Na przykład ojcowie o niższym wykształceniu, z rodzin robotniczych mogą częściej zajmować się majsterkowaniem razem z dziećmi albo oglądać razem programy sportowe czy chodzić z nimi na mecze piłki nożnej.

Interesujący i wart pogłębienia na podstawie przyszłych analiz jest wątek dotyczący porównania roli matek i ojców. Z przedstawionych tu ustaleń wynika, że matki znacznie częściej angażują się, w sposób czynny, w aktywności kulturalne dzieci w porównaniu z ojcami. Biorąc pod uwagę zmiany społeczne można było oczekiwać czegoś innego, a mianowicie, że ojcowie będą angażowali się w wychowanie kulturalne dziecka w większym stopniu niż miało to miejsce w przeszłości. Niewykluczone, że proces ten postępuje, ale nie da się tego dla Polski ustalić na podstawie w pełni porównywalnych danych. Nie zmienia to faktu, że dysproporcja między aktywnością ojców i matek nadal jest znacząca. Sytuacje, w których jedynie ojciec jest zaangażowany aktywnie w wychowanie dziecka, są sporadyczne, co można traktować jako potwierdzenie utrzymywania się nierówności związanych z płcią. Zaobserwowane przez nas różnice mogą być efektem oczekiwań społecznych wobec kobiet, to jest założenia, że będą one zajmowały się dziećmi nie tylko w kwestiach takich jak przygotowywanie posiłków czy z wizyty z dzieckiem u lekarza, ale również, że to właśnie kobiety — zwłaszcza te zajmujące wyższe stanowiska i wykonujące prestiżowe zawody — będą bardziej odpowiedzialne za rozwój kulturalny dzieci. Jednocześnie analizy (których tu nie prezentujemy) wskazują, że aktywności dziecka związane z praktykami wychowawczymi rodziców w nieco większym stopniu zależą od pozycji społecznej ojców niż matek. Może to wynikać stąd, że specjaliści i kierownicy chętniej angażują się w wychowanie dziecka niż reprezentanci innych kategorii społecznych, na przykład robotnicy czy rolnicy, i że te rozbieżności są większe wśród ojców. Możliwe jest również inne wyjaśnienie — że większe różnice między specjalistami a pracownikami fizycznymi wśród ojców są konsekwencją tego, że ci pierwsi bardziej doceniają wagę inwestycji w życie kulturalne swych dzieci niż ci drudzy. Niemniej jednak większe „docenianie” nie przekłada się na podejmowanie tego typu działań samemu, ojcowie oczekują raczej, że zaangażuje się w nie partnerka.

Nasze ustalenia nie pozwalają jednoznacznie rozstrzygnąć czy w obszarze wychowania dzieci w wymiarze uczestnictwa w kulturze obserwujemy wyraźne pojawienie się nowych wzorów zaangażowania po stronie ojców (zob. Sikorska 2009; Suwada 2017). Faktem jest, że w obszarze działań realizowanych poza domem ojcowie najczęściej współpracują lub współuczestniczą z matkami. Podobnie sprawa ma się z regularnym czytaniem

dzieciom książek. Natomiast samodzielna aktywność ojców w zakresie omawianych praktyk jest raczej marginesowa. Wiele aspektów wychowania najmłodszych dzieci bywa traktowanych jako element zajmowania się domem tradycyjnie przypisywanego kobietom, a rola mężczyzny, który na tym etapie funkcjonowania rodziny postrzegany jest jako główny żywiciel domu, jest bardziej pomocnicza, mniej sprawcza i mało aktywna. Nie bez znaczenia może być również to, że część wydarzeń adresowanych do młodszych odbiorców (w wieku 1–6 lat), na przykład przedstawienia teatralne dla dzieci, odbywają się często w godzinach porannych lub wczesnym popołudniem, a więc są bardziej dostępne dla kobiet, które w pierwszych latach życia ich dzieci często nie są aktywne zawodowo, pracują dorywczo lub na niepełnym etacie.

BIBLIOGRAFIA

- Aschaffenburg Karen, Maas Ineke, 1997, *Cultural and Educational Careers the Dynamics of Social Reproduction*, „American Sociological Review”, t. 62, s. 573–587.
- Bennett Tony, Wright David, Gayo-Cal Modeste, Silva Elizabeth, Savage Mike, Warde Alan, 2009, *Culture, Class, Distinction*, Routledge, London–New York.
- Bihagen Erik, Katz-Gerro Tally, 2000, *Culture Consumption in Sweden: The Stability of Gender Differences*, „Poetics”, t. 27, s. 327–340.
- Boltanski Luc, Chiapello Eve, 2005, *The New Spirit of Capitalism*, „International Journal of Politics, Culture and Society”, t. 18(3/4), s. 161–188.
- Bourdieu Pierre, 2005, *Dystynkcja. Społeczna krytyka władzy sądzienia*, tłum. Piotr Biłos, Scholar, Warszawa.
- DiMaggio Paul, 1982, *Cultural Capital and School Success: The Impact of Status Culture Participation on the Grades of U.S. High School Students*, „American Sociological Review”, t. 47(2), s. 189–201.
- Domański Henryk, Przybysz Dariusz, Wyrzykowska Katarzyna M., Zawadzka Kinga, 2021, *Dystynkcje muzyczne. Stratyfikacja muzyczna i gusty muzyczne Polaków*, Scholar, Warszawa.
- Dobrota Snježana, Ercegovic Ina Reić, Habe Katarina, 2019, *Gender Differences in Musical Taste: The Mediating Role of Functions of Music*, „Drustvena-istravanja”, t. 28(7), s. 567–586.
- Eijck Koen van, Bargeman Bertine, 2004, *The Changing Impact of Social Background on Lifestyle: „Culturalization” Instead of Individualization?*, „Poetics”, t. 36(6), s. 447–469.
- Erikson Robert, Goldthorpe John H., 1992, *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*, Clarendon Press, Oxford.
- Friedman Sam, Laurisson Daniel, 2019, *The Class Ceiling: Why It Pays to Be Privileged*, Policy Press, Bristol.
- Ganzeboom Harry, Nagel Ineke, 2007, *Cultural Participation among Ethnic Minority and Native Majority Adolescents and Their Parents in the Netherlands*. Paper presented at the ISA RC28 Research Committee on Social Stratification and Mobility, Spring Conference, Brno (Czech Republic), 24–27 May 2007.
- Glevarec Hervé, Nowak Raphaël, Mahut Dominique, 2020, *Tastes of Our Time: Analysing Age Effects in the Contemporary Distribution of Music Tastes*, „Cultural Trends”, t. 29, s. 182–198.

- Goldthorpe John H., 2012, *O socjologii. Integracja badań i teorii*, tłum. Jerzyna Słomczyńska, Wydawnictwo IFiS PAN, Warszawa.
- Heke Margriet van, Kraaykamp Gerbert, 2015, *How Do Parents Affect Cultural Participation of Their Children? Testing Hypotheses on the Importance of Parental Example and Active Parental Guidance*, „Poetics”, t. 52(8), s. 124–138.
- Heikkilä Riie, Rahkonen Keijo, 2011, *It Is Not a Matter of Taste*, „European Societies”, t. 13(1), s. 143–163.
- Ho Loretta, Wheaton Blair, Baumann Shyon, 2020, *A Life Course Perspective on Cultural Capital Acquisition: How the Timing and Duration of Musical Socialization Affect the Taste for Classical Music and Opera*, „Poetics”, t. 84.
- Jæger Mads, 2009, *Equal Access but Unequal Outcomes: Cultural Capital and Educational Choice in a Meritocratic Society*, „Social Forces”, t. 87(4), s. 1943–1971.
- Kane Danielle, 2004, *A Network Approach to the Puzzle of Women’s Cultural Participation*, „Poetics”, t. 32(2), s. 105–127.
- Katz-Gerro Tally, Raz Sharon, Yaish Meir, 2007, *Class, Status, and the Intergenerational Transmission of Musical Tastes in Israel*, „Poetics”, 35(2/30), s. 152–167.
- Korupp Sylvia, Ganzeboom Harry, van der Lippe Tanja, 2002, *Do Mothers Matter? A Comparison of Models of the Influence of Mothers’ and Fathers’ Educational and Occupational Status on Children’s Educational Attainment*. „Quality & Quantity: International Journal of Methodology”, t. 36(1), s. 17–42.
- Kraaykamp Gerbert, van Eijck Koen, 2010, *The Intergenerational Reproduction of Cultural Capital: A Threefold Perspective*, „Social Forces”, t. 89(1), s. 209–231.
- Lareau Annette, 2000, *Social Class and the Daily Lives of Children: A Study from the United States*, „Childhood. A Global Journal of Child Research”, t. 7(2), s. 155–191.
- Lareau Annette, 2015, *Cultural Knowledge and Social Inequality*. „American Sociological Review”, t. 80(1), s. 1–27.
- Lizardo Omar, 2006, *How Cultural Tastes Shape Personal Networks*, „American Sociological Review”, t. 71(5), s. 778–807.
- Nagel Ineke, 2009, *Cultural Participation Between the Ages of 14 and 24: Intergenerational Transmission or Cultural Mobility?*, „European Sociological Review”, t. 25 (6), s. 541–556.
- Nagel Ineke, Ganzeboom Harry, 2002, *Participation in Legitimate Culture: The Effects of Family and School from Adolescence to Adulthood*, „Netherlands Journal of Social Sciences”, t. 38(2), s. 102–120.
- Nagel Ineke, Lemel Yannick, 2019, *The Effects of Parents’ Lifestyle on their Children’s Status Attainment and Lifestyle in the Netherlands*, „Poetics”, t. 74, s. 101–357.
- Price Harry E., Swanson Pamela, 1990, *Changes in Musical Attitudes, Opinions, and Knowledge of Music Appreciation Students*, „Journal of Research in Music Education”, t. 38(1), s. 39–48.
- Prieur Annick, Skjøtt-Larsen Jakob, Rosenlund Lennart, 2008, *Cultural Capital Today: A Case Study from Denmark*, „Poetics”, t. 36(1), s. 45–71.
- Reay Diane, Crozier Gill, Clayton John, 2009, *‘Strangers in Paradise’? Working-class Students in Elite Universities*, „Sociology”, t. 43(6), s. 1103–1121.
- Rivera Lauren A., 2011, *Hiring as Cultural Matching: The Case of Elite Professional*, „American Sociological Review”, t. 77(6), s. 999–1022.
- Rosenlund Lennart, 2019, *The Persistence of Inequalities in an Era of Rapid Social Change. Comparison in Time of Social Spaces in Norway*, „Poetics”, t. 74.

- Sikorska Małgorzata, 2009, *Nowa matka, nowy ojciec, nowe dziecko. O nowym układzie sił w polskich rodzinach*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Streib Jessi, 2011, *Class Reproduction by Four Year Olds*, „Qualitative Sociology”, t. 34(2), s. 337–352.
- Suwada Katarzyna, 2017, *Men, Fathering and the Gender Trap: Sweden and Poland Compared*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Szafraniec Krystyna, 2021, *Spatial Mobility as a Carrier of Cultural Capital: An Analysis Based on a Longitudinal Study of Generations*, „Eastern European Countryside”, t. 27(1), s. 7–36.
- Willekens Mart, Lievens John, 2014, *Family (and) Culture: The Effect of Cultural Capital Within the Family on the Cultural Participation of Adolescents*, „Poetics”, t. 42(1), s. 98–113.
- Yaish Meir, Katz-Gerro Tally, 2012, *Disentangling ‘Cultural Capital’: The Consequences of Cultural and Economic Resources for Taste and Participation*, „European Sociological Review”, t. 28(2), s. 169–185.

PARENTING PRACTICES AND THE TRANSMISSION OF CULTURAL PATTERNS IN THE FAMILY

Henryk Domański, Dariusz Przybysz,
Katarzyna M. Wyrzykowska, Kinga Zawadzka
(Institute of Philosophy and Sociology PAS)

Abstract

We attempt to show how class position, cultural capital, and other attributes of parents' social class affect parenting patterns. The findings are based on data from a nationwide survey conducted in 2019. The analysis shows that having higher cultural capital in terms of going to the opera or philharmonic, as well as playing sports or eating at restaurants, is conducive for reading books to one's children, or taking them to the theatre or classical music concerts. The parents' level of education and social background has a similar impact: higher education and having a father among the “intelligentsia” is connected to the more frequent application of these parenting practices. A comparison of the parents' activities shows that mothers have a slightly greater role than fathers with respect to reading books and educating children, although fathers are not distinctly behind mothers when it comes to going with their children to the theatre and concerts. These findings may be seen as an element of the recreating of social distances due to the transmission of cultural practices to children that affect their opportunities in life. They also support the hypothesis of homology, that is, similarity in the patterns of relationships between class position and childrearing practices.

key words: cultural stratification, participation in culture, parenting practices, capital inheritance

słowa kluczowe: stratyfikacja kultury, uczestnictwo w kulturze, praktyki wychowawcze, dziedziczenie kapitałów